

कथक नृत्याचे बदलते स्वरूप

A THESIS SUBMITTED BY
NANDKISHORE KAPOTE
FOR THE DEGREE OF
VIDYAVACHASPATI (Ph. D.)
IN MARATHI

GUIDE
GURU PADMAVIBHUSHAN
Pdt. BIRJU MAHARAJ

SHRI BALMUKUND LOHIYA CENTRE OF
SANSKRIT AND ASIAN STUDIES
TILAK MAHARASHTRA VIDYAPEETH
PUNE

CERTIFICATE

THIS IS TO CERTIFY THAT THE
WORK INCORPORATED IN THE PRESENT THESIS FOR
VIDYAVACHASPATI (PHD)

ENTITLED

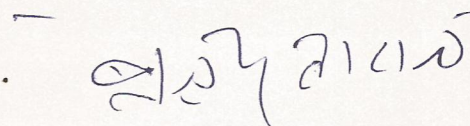
“ कथक नृत्याचे बदलते स्वरूप ”

SUBMITTED BY

NANDKISHORE KAPOTE

WAS CARRIED OUT UNDER
MY SUPERVISION.

SUCH MATERIAL AS HAS BEEN
OBTAINED FROM VARIOUS SOURCES
HAS BEEN DULY ACKNOWLEDGED
IN THE THESIS

(GURU PADMAVIBHUSHAN
PANDIT BIRJU MAHARAJ)

ऋणनिर्देश

“कथक नृत्याचे बदलते स्वरूप” या विषयावर शोध निबंध लिहिण्यास ज्यांचे मोलाचे मार्गदर्शन लाभले ते माझे गुरू व मार्गदर्शक पंडित बिरजू महाराज यांचा मी खूप ऋणी आहे. खरं तर हे ऋण न फेडता येण्यासारखे आहेत. ज्यावेळी गुरू बिरजू महाराजांना मी सांगितले की मी कथक वर पी. एच.डी. करू इच्छितो व त्या साठी आपण मार्गदर्शक व्हावे. हे ऐकून त्यांना खूप आनंद झाला व त्यांनी मला लगेचच होकारही दिला. नृत्य कार्यक्रम तसेच इतर कामात व्यस्त असतानाही महाराजजींनी मला वेळोवेळी मार्गदर्शन केले.

माझ्या गुरूभगिनी व नर्तिका शाश्वतीसेन यांनीही मला या संदर्भात मदत केली त्यामुळे त्यांचा ही मी ऋणी आहे.

तसेच हे कार्य माझ्याकडून व्हावे , व त्यासाठी ज्यांनी मला प्रोत्साहित केले व त्या टिळक महाराष्ट्र विद्यापीठाच्या माजी कुलगुरू व नेहरू सामाजिक शास्त्र विद्या स्थान यांच्या संचालिका डॉ. हिरा अद्यन्ताया यांचा मी खरोखरच खूप ऋणी आहे. व त्यांचे ही ऋण न फेडता येण्यासारखे आहेत.

डॉ. हिरा अद्यन्ताया व श्री. बालमुकुंद संस्कृत महाविद्यालयाचे विभाग प्रमुख डॉ. एस. बहुलकर यांनी मला पी.एच.डी. साठी टिळक महाराष्ट्र विद्यापीठाचा विद्यार्थी होण्यास जे बहुमोल सहकार्य केले त्याबद्दल त्यांचा मी आभारी आहे.

टिळक महाराष्ट्र विद्यापीठाचे कुलसचिव डॉ. उमेश केसकर यांच्याशी भेट झाली व त्यांनी सांगितले की कपोते हा शोध निबंध तुम्ही पुर्ण केलाच पाहीजे त्यामुळे आपोआपच स्वतःवर बंधन आले व डॉ. उमेश केसकर यांनी दिलेल्या प्रोत्साहनामुळेच मी हा शोध निबंध पुर्ण करू शकलो. त्यामुळे त्यांचेही ऋण न फेडता येण्यासारखे आहेत. श्री. उमेश केसकर यांचा मी आभारी आहे.

तसेच हा निबंध संगणकीकृत करण्यासाठी रात्रंदिवस ज्यांनी कष्ट घेतले ते सौ. मोहिनी जोशी व श्री. दत्तात्रय जोशी यांचा ही मी ऋणी आहे.

हा शोध निबंध लिहिण्यासाठी ज्यांचे आर्शिवाद मला लाभले ते माझे आई-वडिल सौ. विमल कपोते व श्री. भार्कर कपोते तसेच ज्यांनी यासाठी प्रोत्साहन दिले ते माझे बंधू श्री. चंद्रशेखर कपोते व श्री. राजेंद्र कपोते यासर्वांचाही मी ऋणी आहे.

नंदकिशोर कपोते.

अनुक्रमाणिका

सारांश	नांव	पान नंबर
निबंध संक्षेप	कथक नृत्याचे बदलते स्वरूप (भाग - १)	पान नं. १ ते ८
शोध निबंध	कथक नृत्याचे बदलते स्वरूप (भाग - २)	पान नं. १ ते ११३
प्रकरण १ ले	नृत्यकला	पान नं. १ ते १८
प्रकरण २ रे	कथक नृत्याचा उगम (आरंभ)	पान नं. १९ ते ३९
प्रकरण ३ रें	कथक नृत्यातील घराणे	पान नं. ४० ते ६८
प्रकरण ४ थे	मुघल काळात (मुस्लीम) कथक नृत्य	पान नं. ६९ ते ७७
प्रकरण ५ वे	आधुनिक युगात कथक नृत्य	पान नं. ७८ ते ११३